

OKULLARIMIZDA MESLEKİ REHBERLİĞİN ÖNEMİ

Çağatay AKDEMİR*

Orta öğretim yıllarında öğrencilerin ilgi, yetenek, başarı ve kişilik özelliklerine uygun meslek alanlarına hazırlayıcı eğitim programlarına gereksinim vardır. Sağlam ve tutarlı bir meslek seçimi, öğrenciyi geleceğe hazırlayacağı için toplum kalkınması açısından önem taşımaktadır. Ülkemizde çoğu bireyin sahip bulunduğu meslek, ya bir rastlantı sonucu oluşmakta ya da ilgi ve yetenekleri dışında bulunmaktadır. Etkisi altında kalınan bazı nedenlerin veya hatalı bir yönlendirmenin sonucu bireyler ilgi ve yeteneklerine uygun olmayan meslek seçimi yapmaktadırlar. Böylece seçtiği meslek alanını sevmeyen, yaptığı işten hoşlanmayan bireylerle karşılaşmaktayız. Öğrenciler lise yıllarında meslek seçmek istediklerinde kendi ilgi ve yeteneklerine uygun kararı verirken bir çok güçlkle karşılaşmaktadırlar. Öğrencilerin meslek seçimlerini etkileyen bir çok faktör bulunmaktadır. Bunlar arasında bireysel özellikler, toplumsal ve ekonomik düzey, anne-baba tutumları, toplumun değer yargıları gibi faktörlerden söz edilebilir.

Bir toplumda bireylerin ilgi ve yeteneklerine uygun meslekleri seçmeleri bir yandan toplum için diğer yandan gençlerin psikolojik doyumları için önemlidir. Toplum için önemi, toplumun gelişmesinden temel olan insan gücünün planlanmasında açıkça görülür. Bireyin kendisi için de bazı psikolojik ve sosyal gereksinimlerini karşılama meslek seçimi önemlidir. Meslek seçimi gelecekte girilmesi düşünülen çeşitli meslekler arasından bir seçim yapmaktır. Meslek seçimi öğrencinin kendisine açık meslekleri çeşitli yönleri ile değerlendirip, kendi gereksinimleri açısından istenilen yönleri çok, istenmeyen yönleri az olan bir mesleğe yönelmesidir.

Ülkemizde öğrencilerin meslek seçimi önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çok sayıda faktörün etkilediği meslek seçimi sonucunda ülkemizde yapılan araştırmalar ve yardımcı nitelikteki etkinlikler yetersizdir. Öğrencinin seçtiği meslek onun ilgilerine uygun olduğu takdirde onu geliştirmek ve meslekle ilgili tam olarak işlevde bulunmak söz konusu olabilir. Hoppock (1967)'a göre, bireyin seçtiği meslek, onun işinde mutlu olup olmayacağını, ileride iş bulup bulmayacağını, kimlerle etkileşimde bulunacağını belirler. Ayrıca meslek bireyin değer yargılarını, günlük yaşam biçimini ve alışkanlıklarını belli biçime sokan etkilere sahiptir. Kuşkusuz her

* Balgat Ortaokulu Rehber Öğretmeni.

mesleğin kendine göre gerekleri, çalışma koşulları ve sağladığı olanaklar vardır. Önemli olan bireyin kendi gelişimine en çok fırsat hazırlayacak, gereksinimlerini en iyi biçimde doyurabilecek alanı seçebilmesidir. Sağlıklı bir seçim ise öğrencinin kendini ve seçeneklerini yakından tanıması ile mümkündür. Öğrenciler çoğu kez ilgilerini tanıyamamakta ya da ilginin meslek seçimindeki önemini farkında olmamaktadırlar. Bu durumda öğrencilerin daha bilinçli seçimler yapması gereği daha çok önem kazanmaktadır. Bunun için orta öğretim kurumlarında öğrencilerin ilgi, yetenek ve gereksinimlerinin tanınmasına ve daha doğru, tutarlı ve gerçekçi bir benlik tasarımı geliştirmelerine yardım edilmelidir.

Mesleki rehberlik bireyin kendisi, çevresi ve meslek olanakları hakkında bilgilere sahip olmasını ve bu alandaki bilgiyi değerlendirip doğru bir karara varmasına yardımcı olmak gibi hizmetlerden oluşmaktadır. Meslek bireyin toplum içindeki gereksinimlerini karşılamasına olanak veren bir araçtır. Mesleğin verimliliğini artırmak ve meslekte çalışacak olan bireylerin kendi öz benliğine uygun değer vermek için yeni araştırmalar ve yardımcı nitelikteki etkinlikler yapılması gerekir (Cepoğlu 1975). Mesleğe yöneltme faaliyetinde hem bireyin hem işin tüm özellikleri incelenip ikisi arasındaki ilişki en olumlu şekilde değerlendirilerek öğrencinin kendine uygun meslek alanı seçebilmesine yardım edilmektedir. Daha 18. yüzyılda ekonomik, sosyal ve teknik gelişmeler bireyle meslek arasındaki ilişkilerin daha önemli şekilde ele almasını gerektirmiştir. Sanayileşmede meslek ile birey arasındaki ilişkiyi inceleyen mesleğe yöneltme faaliyetleri bilimsel olarak 19. yüzyılda başlamıştır (Cepoğlu 1975). Mesleğe yöneltmede amaç, bireyi, ilgi ve yeteneklerine uygun meslek alanına yöneltmektir. Gençlerin meslek seçme zamanı geldiğinde yetenek ve ilgilerini ortaya koyup hangi meslek alanında başarılı olacağını saptamada yardımcı olmak mesleğe yöneltmede amaç olmaktadır.

Çağımızda rehberlik anlayışı ve yaklaşımı daha çok bireyin benlik kavramını temel alan bir yönde gelişmektedir. Çağdaş rehberlik anlayışına göre, gelişimsel bir boyut üzerinde bireyin kendi kararları doğrultusunda benliğine en uygun gördüğü seçime yönelmesi söz konusudur (Ülkü 1976). Öğrencilerin yetenekleri, ilgileri, değerleri ve benlik kavramlarının gelişmesi için en geniş olanakların sağlanması gerekmektedir. Öğrencilere seçim yapmalarında, yaşantılarını değerlendirip onlardan yararlanmalarında bireysel ve grup düzeyinde sistematik olarak yardım edilmesi önemle vurgulanmaktadır (Ülkü 1976). Çağdaş mesleki rehberlik anlayışı ana eksen olarak gelişim boyutuna dayandırılmakta, odağında yine benlik kavramı bulunmaktadır.

dır. Super (1957)'e göre meslek seçim süreci temelde bir benlik kavramı geliştirme ve benliği gerçekleştirme çabasıdır. Super (1957) mesleki rehberliği bireyin bir devamlılık boyutu üzerinde bir dizi karar alması, bir dizi seçim yapması için gelişimine yardım olarak tanımlamaktadır.

Ülkemizde eğitim çağdaş gelişmeler doğrultusunda bireyin gelişimine dönük bir yaklaşım içine girmekte, öğrencileri eleyen bir sistem olmaktan çok öğrencilerin daha üst öğrenime ve mesleğe yönelmelerine yardımcı olma özelliğini kazanmaktadır. Eğitim programları daha esnek olmaya başladığı için yatay ve dikey geçişler için olanaklar artırılmaktadır. Eğitimde bazı yeni hizmet ve görevlerin bir grubunda çağdaş eğitimin öğretim ve yönetim görevleriyle bütünleşen üçüncü ögesi olarak rehberlik hizmetleri ortaya çıkmaktadır.

ÜLKEMİZDE YAPILAN ÇALIŞMALAR :

Ülkemizde yapılan araştırma sonuçlarına bir göz attığımız zaman mesleki rehberliğin günümüz eğitiminde önemini daha iyi bir şekilde görebiliriz. Yapılan bazı araştırmalar meslek seçimine etki eden başlıca faktörler üzerinde durmuşlardır (Frey 1962, Uysal 1970, Kuzgun 1982, Tan 1956). Bir çok faktörün meslek seçimini etkilediği ortaya çıkmıştır. Kuzgun (1982) öğrencilere yapılan mesleki rehberliğin onların yetenek ve ilgilerine uygun meslekleri tanımalarında ne derecede etkili olduğunu araştırmıştır. Tan (1956) yaptığı araştırmada ortaokul öğrencilerinin hangi meslek alanlarını tercih ettiklerini, bu meslekleri nasıl seçtiklerini ve seçtikleri meslek alanlarında zamanla değişme olup olmadığını araştırmıştır. Tan'ın yaptığı araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin meslek seçmelerinin meslek seçiminde gözetilmesi gereken faktörlere dayanmadığı ve öğrencilerin meslek seçimlerinin cinsiyete göre farklılık gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca meslek seçimindeki değişimlerin 13-15 yaşlarında olduğu görülmüştür.

Frey ve arkadaşlarının (1962) öğrencilerin meslek gruplarına bağladıkları değerlerle ilgili olarak yaptıkları bir araştırma sonucunda öğrencilerin çoğunluğunun orta derecede riski ve kazancı olan meslek alanlarını seçtikleri saptanmıştır. Uysal (1970) tarafından yapılan araştırma sonucunda ise öğrencilerin çoğunluğunun bilimsel teknik ve sosyal hizmet alanlarındaki meslek alanlarına ilgi duyduklarını fakat ilgileri ile meslek tercihleri arasında bir tutarlılık olmadığı ortaya çıkmıştır.

Cepoğlu (1975) öğrencilerin «Mesleğe Yöneltilmesinde Psikolojinin Rolü» adlı araştırmasında, başarılı bir mesleğe yöneltmek için okul çağında ya-

pılacak yardımın önem ve değeri üzerinde durmuştur. İstanbul Edebiyat Fakültesinde yapılan bu araştırmada, mesleğe yöneltme sorununun eğitim kurumlarında yer almasının gerektiği belirtilmiş ve bunu ifade etmek için deneysel bir çalışma yapılmıştır. Araştırma sonunda mesleğe yöneltme faaliyetinin eğitim kurumlarında yer alması ve eğitimin bu anlayış içinde yapılması halinde büyük ölçüde yararlı olacağı belirtilmiştir.

Öğrencilerin meslek seçerken mesleki doyum kaynaklarından hangisine ağırlık verdiklerini ortaya çıkarmak üzere bir araştırma yapan Kuzgun (1976) bu çağdaki öğrencilerin mesleki olgunluğa eriştikleri, mesleki kazanç, şöhret gibi yüzeysel ve dışsal faktörlerden çok yetenek ve ilgilerin uygunluk gibi kendilerini gerçekleştirmeye yönelik faktörlere önem verdiklerini ortaya çıkarmıştır. Araştırmacı, yaş, cinsiyet, akademik başarı ve sosyo-ekonomik düzey gibi faktörlerin genel tercih sıralamasını etkilemediğini de bulmuştur. Kuzgun, araştırmasında, başarılı öğrencilerin sosyal güvenceye ilginin önünde yer verdiklerini, başarısız öğrencilerin ise bağımsızlığa daha fazla önem verdiklerini ve kendilerini gerçekleştirme eğilimlerinin, okulun beklentileri ve başarı ölçütü ile bağdaşmadığını bulmuştur.

Mesleki rehberlik alanında ilk deneysel çalışma Ülkü (1976) tarafından, lise I. sınıflardaki grup rehberliğinin yöneltme açısından etkililiğini saptamak amacıyla yapılmıştır. Bu araştırma sonunda grup rehberliğinin, öğrencilerin ölçülen ilgileri ile ileride girmeyi düşündükleri meslekler arasında bir bağdaşım sağlamada etkili olmadığı ancak fen dallarında başarı için ilgi kadar yeteneklerin de dikkate alınması gerektiği yolunda bir içgörü geliştirmelerine yardımcı olduğu saptanmıştır. Ayrıca uygulama sonunda deney grubunda fen koluna girmek isteyenlerin sayısında ilgilerle tutarlı olarak bir azalma, edebiyat koluna girme isteğinde bir artma görülmüştür. Bu araştırmada, bireyin kendisini tanımasına ve karar verme yöntemlerini öğrenmesine yardım amacını güden, uygulanan çeşitli yetenek tesleri ile envanter sonuçları hakkında bilgi vermeye ağırlık veren ve güdümsüz bir yaklaşımla sürdürülen 9 haftalık bir grup rehberliği programı uygulanmış, bunun yöneltme açısından etkililiği saptanmak istenmiş ve yukarıda sözü edilen sonuçlar bulunmuştur.

Ulusoy (1980) ortaokul 3. sınıf öğrencilerinin mesleğe yönelmeleri ile ilgili bir araştırma yapmıştır. Ankara Bahçelievler Ortaokulu 3. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bu araştırmada, öğrencilerin yöneldikleri meslek alanları ile bireysel nitelikler (İlgi, Yetenek ve Başarı) ve toplumsal-ekonomik düzeyler arasındaki bağlantılar araştırılmıştır. Araştırmada öğrencilerin mesleki bilgilerinin yetersiz olduğu ve yöneldikleri mesleği yeterince

tanıyamadıkları belirtilmiştir. Toplumsal, ekonomik düzeyleri genel olarak çok düşük olmayan öğrenciler, ileride meslek edinme konusunda iyimsel olduklarını belirtmişlerdir. Alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin yöneldikleri ile ailelerinin istedikleri meslek alanları arasında anlamlı ilişkiler görülürken, üst düzeyde bu ilişki görülememiştir. **En yüksek ilgi alanları ile mesleki yönelim alanları arasında yüksek olmayan düzeyde anlamlı bir ilişki görülürken**, en düşük ilgi alanları ile mesleki yönelim alanları arasında ilişki görülememiştir. **En yüksek ilgi alanları ile mesleki yönelim alanları arasında yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olması** ilgiler yönünden mesleğe yönelmenin göstergesi olarak benimsenebilir. Mesleki yönelim alanları ile yetenek arasında bir ilişki bulunamamıştır. Mesleki yönelim alanı ile akademik başarı arasında anlamlı ilişkiler bulunamamıştır. Öğrencilerin yöneldikleri mesleklerle sevdikleri ve sevmedikleri dersler arasında anlamlı ilişkiler saptanamamıştır. Ancak mesleki yönelim alanları ile ileride ayrılmak istenen dallar arasında yüksek düzeyde olmayan anlamlı ilişkiler görülmüştür.

Oskay (1981) «Değer Yargıları Yönünden Ana-Baba Ergen Çatışması» adlı araştırmasında, meslek seçimi konusu üzerinde durmuştur. Araştırmada anne-baba ergen ilişkileri yönünden meslek seçimi konusu üzerinde durulmuştur. Ana-babaların % 73'ünün meslek seçimi sonucunda çocuğa karışılmaması görüşünde birleştikleri saptanmıştır. Ancak meslek seçiminde kendi düşüncelerini kabul ettirmeye çalışma açısından ana-babaların kız ve erkek çocuklara az farklı davrandıkları anlaşılmıştır. Aradaki fark az olmakla beraber meslek seçimi konusunda ana-babaların oğullarına, kızlarına oranla daha fazla karıştıkları, özellikle babaların en çok oğullarının meslek seçimine ilişkin olarak fikirlerini kabul ettirmeye çalıştıkları görülmektedir. Erkek çocukların, babalarının bu tutumundan memnun oldukları görülmektedir. Meslek seçiminde ana-babaların kız çocuklarını erkeklere oranla, daha özgür bırakma eğiliminde oldukları sezilmektedir. Ancak kızlar, ana-babalarının meslek seçimi konusuna karışmalarını istemektedirler. Araştırmacı bu durumun kızların mesleki rehberliğe gereksinim duymaları ve okulda mesleki rehberliğin yeterince yapılamaması sonucu ortaya çıktığını belirtmiştir.

Kuzgun (1982) tarafından öğrencilere yapılan mesleki rehberliğin onların yetenek ve ilgilerine uygun meslekleri tanımalarında ne derecede etkili olduğunu saptamak amacıyla bir araştırma yapmıştır. Mesleki rehberlik uygulanan deney gruplarında rehberlikten önce elde edilen korelasyonlardan, sözlü düşünme yeteneği dışındaki yeteneklerle ilişkin korelasyonların

sıfırdan büyük olduğu ve rehberlikten sonra lise 1. sınıfta sayısal ve şekilsel düşünme, lise III. sınıfta ise sadece sayısal düşünme yeteneğine ilişkin korelasyonlarda, rehberlikten önceki korelasyonlara göre anlamlı artışlar olduğu saptanmıştır. Araştırmanın sonuçlarında ilgilere ilişkin korelasyonlardan, lise I. sınıf deney grubunda sadece hesaplama, lise III. sınıf deney grubunda ise hesaplama ve sosyal hizmet ilgi alanlarına ilişkin korelasyonlarda ikinci uygulama lehine olmak üzere anlamlı farklar bulunmuştur. Lise I. ve III. sınıf kontrol gruplarında iki uygulamadan elde edilen korelasyonların hiçbirinde anlamlı bir fark bulunmamıştır. Rehberlikten önce, deneklerin sözlü düşünme yeteneği dışındaki yetenekleri ile mekanik, hesaplama ve sosyal hizmet ilgilerini ve bunlara ilişkin meslekleri az çok tanımakta oldukları ve mesleki rehberlik hizmetlerinin de özellikle sözü edilen bu alanlarda deneklerin kendilerine uygun alanları daha iyi tanımalarında etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Kocatürk (1982) saldırganlık güdüsünün spor ve eğitim alanlarında meslek seçimine etkisi üzerine bir araştırma yapmıştır. Araştırma Ankara 19 Mayıs Gençlik ve Spor Akademisi ile Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinde okumakta olan toplam 200 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Bu çalışmada eğitim ve spor mesleklerini benimsemiş olan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Araştırmada spor alanını seçen öğrencilerin saldırganlık puanlarının eğitim alanındaki öğrencilerin saldırganlık puanlarından daha yüksek olacağı varsayılmıştır. Ayrıca her iki grup öğrenciden, bireysel mücadeleyi gerektiren spor türlerinden olan boks, güreş ve yüzme sporlarına karşı ilgi duyanlarla duymayanların puanları arasında fark olacağı varsayılmıştır. Bireylerin saldırganlık düzeylerini ölçmek için bir saldırganlık envanteri uygulanmıştır. Bulgular hipotezleri destekleyici yönde çıkmamıştır.

Akdemir (1987) tarafından yapılan çalışmada lise son sınıf öğrencilerinin başarı düzeylerinin meslek seçimine etkisi incelenmiştir. Öğrencilerin fen ve sosyal başarı düzeyleri, ilgi alanları, tercih ettikleri meslek alanları, mesleklere bağladıkları toplumsal değerler ve gelecekteki mesleki başarı beklentileri gibi faktörlerin ele alındığı bu araştırma sonuçlarına göre fen ve sosyal başarı düzeyi yüksek ve düşük olan öğrencilerin ölçülen belirgin ilgi alanları, seçtikleri meslek alanları ve gelecekteki mesleki başarı beklentileri farklı çıktığı halde mesleklere bağladıkları toplumsal değerler farklı çıkmamıştır. Öğrencilerin başarı düzeylerinin meslek seçimlerini etkilediği ortaya çıkmıştır. Başarı düzeyi düşük öğrencilerin meslek seçimi konusunda başarılı öğrencilere nazaran daha çok problemle karşılaştıkları ortaya çıkmıştır.

Bogenç (1990) yaptığı araştırmasında suçlu gençlerin mesleki ilgi ve değerleri ile aynı yaş ve sosyo-ekonomik düzeydeki gençlerin mesleki ilgi ve değerlerini karşılaştırmıştır. Suçlu gençlerin farklı kişilik özellikleri ve aile yapıları olmasına karşın mesleki ilgi ve değerleri açısından diğer normal genç gruptan belirgin bir farklılıkları olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu sonuçta mesleki ilgi ve değerlerin sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet ve yetenek gibi değişkenlerden etkilenmesine karşın, suç işlemeye yol açan psikolojik faktörlerin mesleki ilgi ve değerleri belirlemede önemli bir rolü olmadığını göstermektedir.

3. SONUÇ :

Gelişen toplumumuzda eğitilmekte olan insan gücünün, ilgi ve yetenekler dikkate alınarak dengeli bir şekilde planlanması gerekmektedir. Ancak bu şekilde insan gücü toplumun gereksinimleri yönünde, en olumlu ve en verimli şekilde kullanılacaktır. Bunun için öğrencilerin kendi yetenek ve ilgilerinin içeriğini ve düzeyini bilmeleri gerekmektedir. Kendi bireysel özelliklerinden çok toplumsal etkileşim ve yaşantılar sonucu toplumsal değerlerin etkisinde kalan öğrenciler yanlış meslek seçimine yönelebilmektedirler. Öğrencilerin gelecekte yaşamlarını geçirecekleri mesleklerinde başarılı ve verimli olabilmelerini, toplumun tüm gelişmesine olanak sağlayacak bir insan gücü planlamasının yapılması için bugün eğitilmekte olan öğrencilere meslekler, meslek seçimi, bunların gerektirdiği ilgi ve yetenekler ve kendi ilgi, yetenek düzeyleri hakkında bilgi verilmesi, bu konuda yardımcı nitelikte etkinliklerin yapılması gerekmektedir. Eğitim kurumlarında öğrencileri mesleklere yöneltecek, onlara bu yönde yardımcı olacak rehberlik servislerinin faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir. Bu konudaki etkinlikleri yeterli düzeyde bulunmadığından, daha verimli olabilmek için okullarımızdaki mesleki rehberlik çalışmalarının bilimsel temellere dayalı olarak geliştirilmesi ve artırılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

AKDEMİR, Ç. (1987) *Lise Öğrencilerinin Başarı Düzeylerinin Meslek Seçimine Etkisi*. (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi) Ankara : Hacettepe Üniversitesi.

BOGENÇ, A.A. (1990) *Suçlu Gençlerin Mesleki Değer ve Mesleki İlgileri*. (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi) Ankara : Ankara Ü. Eğitim Fakültesi.

CEPOĞLU, A. (1975) *Mesleğe Yönelmede Psikolojinin Rolü*. Başarılı bir mesleğe yönelmede okul çağında yapılacak yardımın önem ve değeri. İstanbul, Ü. Edebiyat Fakültesi.

FREY, W.G.A. (1962) *Öğrencilerin Meslek Gruplarına Bağladıkları Değerler*. Ankara : Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Eğitim Araştırmaları ve Değerlendirme Merkezi.

HOPPOCK, H. (1967) *Occupational Information*. Third Ed. New York : Mc Graw Hill Book Co.

KOCATÜRK, R. (1982) *Saldırganlık Gündüsünden Spor ve Eğitim Alanında Meslek Seçimine Etkisi*. (Yayınlanmamış Bilim Uzm. Tezi) Ankara : A. Ü. E. Fakültesi.

KUZGUN, Y. (1976) «Öğrencilerin Mesleki Doyum ve Tercihleri» H.Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt : 8, Sayı : 1-2.

KUZGUN, Y. (1982) *Mesleki Rehberliğin Bireylerin Yetenek ve İlgilerine Uygun Meslekleri Tanımalarına Etkisi*. Ankara : A.Ü. E. Fak. Yay. No. 118.

OSKAY, G. (1981) *Değer Yargıları Yönünden Ana-Baba-Ergen Çatışması*. (Doktora Tezi) Ankara : Hacettepe Üniversitesi.

SUPER, D. (1957) *The Psychology of Career*. New York : Harper and Row Pub, 3-15.

TAN, H. (1956) *Ortaokul Öğrencilerinin Meslek Seçimi Üzerine Bir Araştırma*. Ankara : Köy ve Eğitim Dergisi. Mayıs.

ULUSOY, M. (1980) *Ortaokul 3. Sınıf Öğrencilerinde Mesleğe Yönelme*. (Yayınlanmamış Bilim Uzm. Tezi) Ankara : A.Ü. E. Fakültesi.

UYSAL, Ş. (1970) *Lise Öğrencilerinin Meslek Seçimleri*. (Doktora Tezi). Ankara : A.Ü. E. Fakültesi.

ÜLKÜ, S. (1976) *Lise I. Sınıflarda Bir Grup Rehberliği Programının «Yönelme Açısından Etkinliğinin Araştırılması»*. (Doktora Tezi) Ankara : A.Ü. E. Fakültesi.